

ÇAĞDAŞ SOSYOLOJİNİN TEMEL KAVRAMLARI

Toplum

Toplum; kurumlaşmış davranış örüntüleri ya da sistemidir.

- Modern sosyolojinin temel inceleme birimi sosyal “**davranış örüntüleri**”dir.

* **Örüntü:** *Olay veya nesnelerin düzenli bir biçimde birbirini takip ederek gelişmesi.*

Davranış Örüntüleri

İnsanlar arasında düzenli olarak yinelenen eylemler ve düşünme biçimlerindeki tek biçimlilik.

Davranış örüntüleri, bir toplumda neyin kabul edilebilir ya da kabul edilemez olduğu konusunda bir model olarak hizmet eden, genelleşmiş ve standardize edilmiş davranışlardır.

*** aynı zamanda bir kültürdeki inanç, anlam, değer ve tutumları da kapsar.

- Sosyal davranış örüntülerinin en mikro seviyede gözlemlenebileceği düzey; **en az iki kişi arasındaki karşılıklı etkileşim ve iletişime** bağlı olarak gerçekleşen görece **sürekli ilişkiler** yani “**sosyal etkileşim**” dir.

- Sosyolog, sosyal davranışın her zaman aynı kalan yinelenmeleri üzerinde durur, onları inceler.
- **Temel amaç**, toplumsal eylemler arasındaki benzerlikleri ön plana çıkaran genelleştirilmiş kavramları ortaya çıkarmaktır.
- Bu anlamda çok sayıdaki tekil olaydan hareketle, soyutlamalar yapılarak genel kavramsal yapılara ulaşılmaya çalışılır.

Toplumsal rol

- Toplumdaki insanlar gözlemlenerek, bu kişilerin üstlenmiş oldukları sosyal işlevler çerçevesinde göstermeye yöneldikleri “davranış örüntülerinin” tanınması mümkündür.
- Böyle bir örüntüler seti, bireyin yerine getirdiği “**sosyal rol**” olarak kavramsallaştırılır.

Toplumsal Kurum

Belirli bir sosyal işlev üzerinde merkezileşen tüm örüntüleşmiş rolleri bir araya getirdiğimizde “**toplumsal kurum**” kavramsallaştırmaya ulaşırız.

Kültür

- Toplumsal kurumların hepsinin bir toplam olarak birleştirilmesi ve örüntüleşmiş rollerin de bir öbek insan tarafından yerine getirilmesi durumu “**kültür**” olarak kavramsallaştırılmaktadır.

- **Kurumlaşmış davranış örüntüleri;** uzun zaman ve mekan dilimleri içinde durmadan tekrarlanan ve sosyal olarak üretilen davranış ve inanç biçimleridir.
- Dil, bu kurumlaşmış davranış örüntülerine iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Temel Davranış Örüntüleri

Sosyolojide pratik amaçlar dolayısıyla üç tür temel davranış örüntüsü belirlenmiştir:

- a) **Töreler**: Oldukça ciddi, resmi olmayan yaptırımlarla toplumsal olarak desteklenirler.
- b) **Gelenekler** (halk yordamı): Geniş ölçüde uygulanan davranış örüntüleridir. Törelere göre daha az zorunludurlar.
- c) **Görenekler**: Sosyal davranış örüntülerinin en az zorlayıcı olanlarıdır. Uygun eylem tarzlarıdır.

- **Davranış örüntüleri;** sosyal tabaka, zaman ve mekan, ideolojiler vb. benzeri kriterlere göre aynı toplum içinde ve toplumdaki topluma farklılaşabilmektedir.
- Bu anlamda süreklilik gösteren benzerlikler (tek-biçimlilikler) ile değişen farklılıkları ayırt etmek önem taşımaktadır

Toplum-Birey ilişkisi

- Bireyler sosyal etkileşim ve iletişim sũreçleri içinde sosyal davranış ȳrũntũlerini ve dolayısıyla (kurumsallaşmış davranış ȳrũntũleri sistemi olarak) toplumu sũrekli olarak inşa etmekte yani yapılaştırmaktadırlar.

Toplumsallaşma (Sosyalleşme)

- Kişinin çevresindekilerle arasındaki etkileşim sürecidir.
- Toplumun mevcut değer ve normlarının bireylere öğretilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Bir başka anlatımıyla toplumsallaşma bir öğrenme sürecidir.
- Kişiler yaşamları boyunca bir toplumsallaşma sürecine maruz kalırlar ve bir uyarlanma-değişme süreci içerisinde yer alırlar.

Toplumsallaşma sürecinde,

- Birey üyesi olduğu toplum içerisinde nasıl davranacağını,
- sahip olduğu ya da toplum tarafından verilen rollerin ve statülerin gerektirdiği davranış biçimlerini,
- toplumu tarafından onaylanan davranış örüntülerini,
- davranışlarına yön veren, bunları belirleyip şekillendiren temel toplumsal ve kültürel değerleri, normları öğrenir.
- Öğrendiklerini içselleştirip kendisine mal eder ve bu değer ve normlar doğrultusunda davranmaya başlar.

- Toplumsallaşma süreci sayesinde birey toplumu ile bütünleşir, toplumunun bir parçası haline gelir.
- Toplumun sağlıklı bir şekilde büyümesi ve hayatını devam ettirebilmesi, toplumsallaşma sisteminin sağlıklı bir şekilde sürmesi ile mümkündür.
- Bu açıdan toplumsallaşma yeni kuşaklara toplumun sahip olduğu kültürel mirasın aktarılmasıdır.

Toplumsallaşma iki biçimde ele alınabilir

1. Nesnel Toplumsallaşma: Toplumun birey üzerindeki etkisi.

Toplum, kendi kültürünü bir kuşaktan diğerine aktararak, varlığının ve kültürünün sürekliliğine katkıda bulunur.

2. Öznel Toplumsallaşma: Bireyin içinde bulunduğu toplumun alışkanlıklarını kazanması ve topluma uyarlanması.

Kişinin çevresine uyarlanması bir öğrenme sürecini gerektirir. Birey, toplumun davranış biçimlerini, kültürel değerleri ve normları benimseyip içselleştirir.

Değerler: Bir gruba ya da topluma üye olanların uymak durumunda oldukları genelleşmiş ahlaki inançlardır. Neyin iyi, güzel ve doğru; neyin kötü, çirkin ve yanlış olduğunu gösteren ölçütlerdir. Toplumsal normlara temel oluştururlar.

Normlar: Toplumda insanların belli durumlar karşısında nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen, öyle davranmaya zorlayan kurallar. Değerlerin somutlaşmış şeklidir.

Toplumsallaşma Araçları

- Aile
- Yaşıt grupları
- Okul
- Kitle iletişim araçları

Toplumsallaşma Kuramları

- 1. Psikoanalitik Kuram (Freud)**
- 2. Bilişsel Gelişim Kuramı (Piaget)**
- 3. Toplumsal Öğrenme Kuramı (Bandura)**

Toplumsal Statü

- Her birey içinde yaşadığı toplum ya da gruplarda bir yere, bir konuma sahiptir.
- Sosyal statü, bireylerin “sosyal yapıda” işgal ettikleri yerdir.
- Herkes sosyal statüye sahiptir ve buradaki kullanımı ile “statü” yüksek prestij ve yüksek mevki anlamına gelmemektedir. Öznele değerlendirmelere değil daha çok kişinin çevresindekilerin onun hakkında “nesnel” olarak kurguladıkları düşünülen (toplumun genel yargısı olduğu düşünülen), mevki ya da pozisyonlara işaret etmektedir.

Toplumsal Statünün Kökenleri

- a. Verilen Statüler:** Kişinin seçimleri, yetenekleri ve becerileri ile ilgisi yoktur. Toplum bazı ölçütlere göre bireye belirli bir statü tanır.
- b. Kazanılan Statüler:** Bireylerin kendi çabaları, başarıları ve yeteneklerine göre kendisinin elde ettiği konumlar.

Statülerin Belirleyicileri

Herhangi bir bireyin veya ailenin sosyal statüsü değerlendirilirken kullanılan ölçütler:

1. **Soy Bağı**, demokratik ya da totaliter her toplumda soy bağı kişiye ayrıcalıklı ya da aşağı bir pozisyon kazandırabilmektedir.
 - Doğumun meşruluğu veya gayri meşruluğu
 - Anne ya da babanın şöhreti
 - Ailenin yaşadığı yerdeki ikamet ettiği süre

2. **Servet**, Statülerin evrensel ölçütlerinden biridir. Servet ya da sahip olunan mallar, statünün nesnel ölçütü olarak düşünülebilmektedir. Bununla birlikte servetin kaynağı da önem taşımaktadır.

-Soydan

-Çalışılarak

-Yeni kazanılmış

-Yasadışı yollardan elde edilmiş

3. **İşlevsel Yararlılık**, kişilerin toplumda yerine getirdikleri göreve atfedilen önem de statüler için bir değerlendirme ölçütü oluşturmaktadır.

4. **Eğitim** (biçimi, süresi, derecesi vb.)

5. **Din** (çoğunluk dinine mensup olmak ya da olmamak)

6. **Biyolojik Özellikler**

-Yaş

-cinsiyet

-Fizik güzellik gibi....

Kilit Statü

- Bireyin sahip olduğu çeşitli statülerinin içinde toplumun en fazla önem verdiği statüsü.

Statü- Rol ilişkisi

- SOSYAL STATÜ: Başkalarının bizim ne olduğumuz hakkındaki düşüncelerine karşılık gelir.
- SOSYAL ROL: Başkalarının bizim ne yaptığımız hakkındaki düşüncelerine karşılık gelir

Toplumsal Hareketlilik

- Bireylerin ve grupların statüleri giriş-çıkış süreçlerini ifade eder.
 1. Dikey Hareketlilik
 - a) Yukarı doğru: sınıf ya da sıra aşma
 - b) Aşağı doğru: sınıf ya da sıra düşme
 2. Yatay Hareketlilik: Aynı düzeydeki statüler arasındaki geçişlilik

Toplumsal hareketliliğe etki eden unsurlar:

- Toplumsal düşünüş kalıpları
- Nüfus
- Göç
- Ekonomik etkenler
- Teknolojik Değişim
- Aile
- Siyasal koşullar

Toplumsal Kategoriler

- Belirli bir toplumsal özelliği paylaşan kişiler bir toplumsal kategori oluştururlar.
- Yař, meslek, gelir vb. ađısından birbirleriyle benzeřen ancak gerček toplumsal iliřkiler içinde bulunmaları gerekmeyen, birbirlerini tanımayan insanlardan oluřurlar.
- Kategori ayırımına temel olan özellik, ancak toplumsal açıdan belirli ve anlamlı sonuçlara veya değerlendirmelere yol açacak nitelikte ise belirgin bir toplumsal kategori oluşturabilmektedir.
- Belirli bir kategoriye giren kişilerin aralarında fiziki bir yakınlık bulunmamaktadır.

Kategorilerle ilgili kavramsallaştırmalar

KİTLE: Aynı uyarıcıdan etkilenmekle birlikte fiziki yakınlığı bulunmayan kişilerin oluşturduğu kategorilerdir. (Bir gazetenin okuyucu kitlesi)

AZINLIK: Toplumun bir kısım üyelerinden belirgin farklılıkları nedeniyle ayırt gözetimine konu edilen kişilerden oluşurlar.

SINIF: Sınıf çeşitli açılardan benzer özellikleri paylaştıkları için bir sosyal birim olarak kategorize edilmiş ve belirli bir tabakaya yerleştirilmiş kişilerden oluşur.

Toplumsal Yığınlar

Aralarında fiziksel yakınlık bulunmasına rağmen, karşılıklı ilişki, birleştirici bütünleştirici bağlar bulunmayan ya da yüzeysel, geçici olarak bağlantıda bulunan insan birikimleridir.

- Yığınlardaki insanlar birbirlerini tanımazlar
- Statü ve rol ayırımına gitmemişlerdir
- Rastlantı sonucu bir araya gelip çok çabuk dağılırlar
- Yığın bireyin davranışlarında ancak yüzeysel bir değişme meydana getirebilmektedir
- Linç ve yağma olaylarında da görülebileceği gibi yığınlarda, bireylerin kişisel sorumluluklarında bir azalmanın ortaya çıktığı durumlar görülebilir.
- Bir tiyatrodaki izleyiciler aynı sosyal mekanı paylaşıyor olmaları sebebiyle, yığın olarak adlandırılır

Yığın Tipleri

1. İzleyici Dinleyici Yığınlar:

- Belirli bir süre için aynı yerde toplanan ve hepsi aynı uyarıcıya dönük bulunan insanlardan oluşur.
- Fiziki yakınlık yığınlarda önem taşımaktadır. Haberleri TV`de izleyenler kitle oluştururlarken, aynı konferansı, konferans salonunda izleyenler yığın oluşturmaktadırlar.

2. Kalabalıklar: Çok kısa süreli yığın birliktelikleridirler.

- Kırmızı ışıkta karşıdan karşıya geçmek için bekleyen insanların oluşturduğu birliktelik bir kalabalığa örnek oluşturmaktadır.

- 3. Mob:** Hareketli kalabalıklar; herhangi bir şeyi protesto etmeye ya da şiddet hareketlerine yönelmiş insanların oluşturduğu hareketli birlikteliklerdir. Geçici liderlik, yapılaşma ve çok sınırlı ölçüde de olsa örgütlenme özelliği gösterebilmektedir.
- 4. Gösteri Yığınları:** Gösteri yapmak amacıyla toplanan daha önceki hareketli kalabalıklardan farklı olarak, görece bir örgütlenme, bir amacın gerçekleştirilmesi, kamuoyunun etkilenmesi, belli bir inancın ya da kararlılığın ifadesi için ortaya çıkmış olan bir birlikteliğe işaret etmektedir. Bir gösteri yığınının, moba dönüşmesi mümkündür.

5. Bölgesel Yığınlar: Birbirlerine fizik bakımdan yakın fakat yabancı birey ve ailelerin yaşadığı apartman blokları, oteller, tatil siteleri vs bunlara örnek oluşturmaktadır.

6. İşlevsel Yığınlar; belirli bir işlevi yerine getirmek amacıyla, fiziki bakımdan yakınlık temelinde ortaya çıkmış, etkileşimin çok yüzeysel olduğu birliktelik ve bir arada oluşları ifade etmektedirler.

- Aynı cadde üzerinde yer alan sanat galerileri gibi...

Toplumsal Gruplar

- Ortak bir amaç, bir gereksinim, bir inanç çerçevesinde iki ya da daha fazla insanın karşılıklı ilişkilerde bulunması sonucu toplumsal gruplar oluşmaktadır. Aile, akraba, arkadaş grupları, sportif, sosyal, eğitsel, dinsel, ekonomik ya da meslek grupları toplumsal gruplara karşılık gelmektedirler.

Grupların Ortak Temelleri

- a) Ortak Geçmiş
- b) Ortaklaşa paylaşılan mekan
- c) Benzer bedensel özellikler
- d) Ortak ilgiler

Toplumsal Grupların Ortak Özellikleri

- Ortak bir amaç, gereksinim ve inanç çerçevesinde oluşurlar.
- Birbirleriyle gerçek karşılıklı ilişkiler içinde bulunan, birbirlerinin davranışlarını hesaba katan insanlardan oluşur.
- Gruplar içerisinde gerçekleşen etkileşim ortamı, bazı ortak değerlerin, kuralların ve belirli bir duygusal ortamın varlığını gerekli kılmaktadır
- Gruplar yapılaşmış, örgütlenmiş, kısacası üyelerinin yerlerinin açık-seçik belirlenmiş olması ile ayırt edilmektedirler. İnsanların birbirlerini sadece “insan” olarak değerlendirdikleri bir pazar yeri ya da sokak kalabalığı bu anlamda bir grup sayılmamaktadır.

- Bireylerin grup içerisinde yerlerinin belirlenmiş olması aynı zamanda grup üyelerinin üstlenmeleri gereken belirli rollerinin bulunuyor olmasını da beraberinde getirmektedir.
- Grupta uyulması gereken yazılı ya da yazılı olmayan temel kurallar bulunmaktadır.
- Grupların en önemli özelliklerinden biri süreklilik taşıyor olmalarıdır. Üyeler az çok belirli bir zaman süresi için bir araya gelmektedirler.
- Grupların en önemli bir başka özelliği ÖZDEŞİM`dir. Grup üyeleri, üyesi oldukları grubun özelliklerine bağlı olarak kendi kimliklerini algılama özelliğine sahiptirler. Bireylerin en fazla kendileriyle özdeşleştirdikleri gruplar, REFERANS GRUBU adını almaktadır.

Toplumsal Grup eşitleri

1 - Grup Üyelerinin Sayısına Göre

- a) Büyük Grup: Üye sayısı çok olan, ilişki ve etkileşimleri daha sınırlı ve resmi olan gruplardır. İkincil ilişkiler hakimdir. Şehir gibi gruplardır.
- b) Küçük Grup: Üye sayısı sınırlıdır ve ilişkiler yüz yüze (birincil)dir. Köy, aile

2 - Grubun Süresine Göre:

- a) Geçici Gruplar:** Belli bir iş yapmak veya belli bir amacı gerçekleştirmek üzere bir araya gelen kişilerden oluşur. Bunun için kısa ömürlü ve geçicidirler. (Mevsimlik işçiler, izciler)
- b) Sürekli Gruplar:** Genellikle grup üyelerinin ömürlerinden daha uzundur. (Millet,aile, köy, şehir, gruplar)

3 - Bireyin Gruba Katılışına Göre:

- a) Resmi Gruplar:** Yetkili organlarca oluşturulmuş ve önceden belirlenmiş yasa, tüzük, yönetmelik gibi hukuk kurallarına göre düzenlenmiş gruplardır. Milli eğitimde çalışan grup.
- b) Resmi Olmayan Gruplar:** Kanun ve yönetmelikler yerine grup üyeleri tarafından geliştirilen kurallara göre var olan gruptur. Genellikle küçük gruplardır. Aile, arkadaş grupları, imece (bir örgütte kendiliğinden doğmuş yardımlaşma şekli), klik-hizip (bir örgüt düşünce ve davranış bakımından ayrılık gösteren küçük gruplaşma) gibi...

4 – Karşılıklı ilişki ve iletişimin niteliğine göre

Cooley`e göre:

- a) **Birincil Gruplar:** Üyeler arasında, özel, mahrem, kişisel ve sık ilişkilerin yaşandığı gruplardır. Birincil (yüzyüze, samimi) ilişkiler hakimdir, sayıca az ve fiziki yakınlık fazladır.
- b) **İkincil Gruplar:** Daha az kişisel, daha seyrek olarak bir araya gelen, daha biçimsel gruplardır. Üyeler arasında ikincil ilişkiler söz konusudur ve bu ilişkiler yasa ve yönetmeliklerle belirlenmiştir. İlişkilerde çıkar duygusu egemendir ve sözleşmeler üzerinde temellenmiştir. Dernekler, sendikalar, siyasi gruplar gibi...

Toplumsal Rol

- Birbiriyle ilişkili bir takım davranış kalıpları, bir toplumsal işlev etrafında toplandığında, bu birleşime ***toplumsal rol*** denir.
- Bireyden beklenen davranışların bütünüdür.
- ***Toplumsal rol***; bir kişinin ne yaptığını gösterir.
- ***Statü*** ise, bu rolün önemine verilen değerdir.

Kaynakça

- Baykan, Sezer,2006, Sosyolojinin Ana Başlıkları, birinci baskı,İstanbul.
- Aron, R. (2004). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri. Ankara: Bilgi
- Giddens, A. (1998). Sosyoloji: Eleştirel Bir Yaklaşım. İstanbul:Birey.
- Giddens, A. (2008). Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı.
- Tan, M. (1981). Toplumbilime Giriş: Temel Kavramlar. Ankara: A.Ü. E.B.F. Yay.
- Tezcan, M. (1993). Sosyolojiye Giriş: Temel Kavramlar